

تاریخ و تمدن اسلامی، سال یازدهم، شماره بیست و یکم، بهار و تابستان ۱۳۹۴، ص ۱۵۳-۱۶۸

الجامعة السیفیة، مرکز تعلیمات بهره‌های داودی: نظام آموزشی، ساختار اداری، تحولات و کارکردها^۱

محسن معصومی

استادیار دانشگاه تهران، گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، تهران، ایران

فرهاد حاجری^۲

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، رشته تاریخ و تمدن ملل اسلامی، تهران، ایران

چکیده

مؤسسه آموزشی سیفیة با عنوان رسمی الجامعة السیفیة، مرکز تعلیم و تربیت بهره‌ها، شاخه‌ای از اسماعیلیان داودی هند است. این مرکز آموزشی از آغاز شکل‌گیری تا کنون، نهادی مهم در تربیت اعضای جامعه بهره‌ها در سرتاسر جهان و عهده‌دار آموزش نیروهای مورد نیاز در ساختار تشکیلاتی دعوت این گروه اسماعیلی بوده است. مرکز اصلی الجامعة السیفیة در شهر سورت در ایالت گجرات در غرب هند است. به‌علاوه سه شعبه دیگر از این مرکز آموزشی در شهرهای بمبئی، کراچی و نیروبی فعالیت دارند. بهره‌های داودی از قرن ۱۱/۱۷م بر آن شدند تا فعالیت‌های سنتی آموزشی خود را در قالب ساختار و تشکیلاتی منظم و هم‌خوان با نیازهای جدید جامعه ارائه کنند. از این رو مرکز آموزشی آن‌ها، هم‌زمان با تغییرات و تحولات عصر مدرن، رنگ‌وبوی دنیای جدید به‌خود گرفت و دانش‌های جدید پایه‌های علوم قدیم در برنامه‌های آموزشی الجامعة السیفیة گنجانیده شد. داعیان مطلق، به‌عنوان رهبران بهره‌های داودی، نقش اصلی را در تغییرات آموزشی و انتخاب مسیر جدید در الجامعة السیفیة بر عهده داشتند. امروزه، پیروان مذهب داودی با ثبت‌نام در شعبه‌های مختلف این مرکز آموزشی، پس از گذراندن دوران تحصیل و فراگیری علوم جدید و قدیم، چه در ساختار تشکیلاتی دعوت و چه در حفظ میراث فرهنگی این شاخه از اسماعیلیان، نقشی اساسی دارند. این مقاله در ابتدا به بررسی تاریخچه شکل‌گیری و گسترش الجامعة السیفیة و سپس به بیان ساختار آموزشی و نقش و اهمیت آن در میان جامعه بهره‌های داودی هند و دیگر مناطق بهره‌نشین می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: الجامعة السیفیة، بهره‌ها، آموزش اسماعیلیه، اسماعیلیان هند.

۱. تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۲/۲۵

۲. رایانامه (مسئول مکاتبات): farhadhajari@ut.ac.ir

مقدمه

بهره‌ها نام جماعتی از اسماعیلیان است که بیشتر اعضای آن از شاخه طیبی - مستعلوی‌اند و امروزه در بیش از سی و پنج کشور دنیا به شکل پراکنده حضور دارند. پیروان این فرقه بیشتر در بخش‌هایی از هند (گجرات و بمبئی)، پاکستان و چند کشور در شرق آفریقا (از جمله کنیا و تانزانیا) سکونت دارند. بهره‌های داودی که اصلی هندو دارند، مدعی‌اند که نیاکان آنها در قرون ۵ و ۱۱/۵۶ و ۱۲ م، و در پی ورود داعیان اسماعیلی به منطقه گجرات، به این کیش گرویده‌اند.

در طول تاریخ، اسماعیلیان طیبی - مستعلوی که خود را پیروان راستین مذهب اسماعیلیان نخستین می‌شمارند، هم‌چون اسلاف خود، انشعاب‌های فرقه‌ای زیادی را تجربه کرده‌اند که از مهم‌ترین نتایج این انشعاب‌ها می‌توان به دو شاخه سلیمانی و داودی در قرن ۱۰ هـ / ۱۶ م اشاره کرد. این انشعاب ریشه در قومیت این دو شاخه داشت. داودی‌ها اصالتاً هندی بودند و سلیمانی‌ها نسب یمنی داشتند. اکنون بیشتر اسماعیلیان طیبی - مستعلوی بهره‌های داودی‌اند و مرکز اصلی آنها کشور هندوستان است. پیروان شاخه سلیمانی نیز بیشتر در یمن سکونت دارند. هر کدام از این دو گروه، سلسله داعیان جداگانه‌ای دارند که آموزش و هدایت پیروان هر فرقه بر عهده آنها است. همه بهره‌ها شیعه اسماعیلی نیستند و گروهی از آنها در طی دورانی که تحت فشار حاکمان اهل سنت شبه‌قاره قرار داشتند، به مذهب تسنن گراویده‌اند.

آغاز شکل‌گیری تاریخ بهره‌های داودی به حدود چهار قرن پیش، یعنی نیمه دوم سده ۱۰ هـ / ۱۶ م بازمی‌گردد، آن هنگام که پایگاه دعوت اسماعیلیان طیبی - مستعلوی از یمن به هند انتقال یافت. بهره‌ها که اسماعیلیان غربی نیز خوانده شده‌اند (در برابر اسماعیلیان شرقی که شاخه نزاریه را تشکیل می‌دادند و امروزه اسماعیلیان آقاخانی ادامه‌دهندگان راه آنها‌اند)، همواره به آموزش و پرورش پیروان این مذهب اهتمام جدی داشته‌اند. فعالیت‌های آموزشی آنها متأثر از اسماعیلیان قدیم، همراه با پنهان‌کاری بوده است. فعالیت‌های آموزشی

اسماعیلیان طیبی - مستعلوی از قرن ۱۱ و ۱۲/هـ و ۱۸ م و به‌ویژه در اوایل قرن ۱۳/هـ م که بهره‌های داودی امر دعوت را بر عهده گرفتند، ساختار و تشکیلاتی منظم یافت. این تشکیلات منظم آموزشی که الدرس السیفی (بعدها الجامعة السيفية) نام گرفت از زمان شکل‌گیری تا امروز، کار اصلی تربیت اعضای جامعه بهره‌های داودی را بر عهده داشته است. این پژوهش، شکل‌گیری الدرس السیفی و برنامه‌های آموزشی آن را از زمان تشکیل تا کنون، و هم‌چنین نقش این مرکز آموزشی را در جامعه بهره‌ها بررسی می‌کند.

درباره بهره‌های داودی، به زبان فارسی، پژوهش‌هایی صورت‌گرفته است، اما درباره الجامعة السيفية آگاهی درخور توجهی در دست نیست. البته در این موضوع، پژوهش‌هایی به زبان انگلیسی انجام شده که شاید مهم‌ترین آنها کتابی باشد با عنوان مٌلاها: اسلام و مدرنیته در میان بهره‌های داودی.^۳ نویسنده این کتاب که خود مدتی در الجامعة السيفية حضور داشته آگاهی‌های سودمندی درباره ساختار آموزشی و فعالیت‌های الجامعة السيفية ارائه کرده است. هم‌چنین در برخی از آثار فرهاد دفتری نیز اطلاعاتی مختصر و پراکنده درباره الدرس السیفی، به چشم می‌خورد.

پیشینه الجامعة السيفية

اسماعیلیان طیبی - مستعلوی از ۹۷۴/هـ و ۱۵۶۷ م که مرکز دعوت و فعالیت بهره‌ها به هند منتقل شد، شهر احمدآباد در ایالت گجرات را به‌عنوان مرکز ارائه تعلیم خویش برگزیدند. در احمدآباد، بیست‌وهفتمین داعی به نام داود بن قطب‌شاه (۹۹۹-۱۰۲۱/هـ و ۱۵۹۱-۱۶۱۲ م) مکانی برای تعلیم اسماعیلی راه‌اندازی کرد. بعدها مرکز آموزشی این اسماعیلیان در پی جابه‌جایی‌های متعدد، به شهرهای دیگر هند، چون جام‌نگر،^۴ ماندوی،^۵ اوجین^۶ و برهان-

3. Jonah Blanc, *Mullahs on the Mainframe, Islam and Modernity among the Daudi Bohras*.

4. Jamnagar

5. Mandvi

پور^۷ و سرانجام سورت^۸ منتقل شد.^۹ از ۱۰۶۵/هـ/۱۶۵۵م که مرکز دعوت به جام‌نگر (بندری در ایالت گجرات) منتقل شد، سی‌وچهارمین داعی مطلق داودی، بدرالدین اسماعیل (۱۰۸۵-۱۱۱۰/هـ/۱۶۷۴-۱۶۹۹م) مدرسه‌ای دینی برای بهره‌ها ایجاد کرد. بهره‌ها از هند و کشورهای دیگر، برای دریافت مستقیم آموزش‌های اسماعیلی از داعی مطلق، راهی جام‌نگر می‌شدند. در آن دوران، بهره‌های اسماعیلی هند در شرایط سختی به سر می‌بردند و از طرف حاکمان اهل سنت تحت فشار بودند. در نتیجه مدرسه دینی و آموزشی آنها، از سوی عالمان اهل سنت، به عنوان مرکزی بدعت‌آمیز شناخته شد و بهره‌ها ناچار مخفیانه به ارائه تعالیم خود می‌پرداختند.^{۱۰} از ۱۲۰۰/هـ/۱۷۸۵م و در زمان چهل‌وسومین داعی مطلق، یوسف نجم‌الدین بن عبدالطیب زکی‌الدین، مرکز فعالیت و درپی آن مرکز آموزش بهره‌ها، به شهر سورت منتقل شد. سورت که در آن زمان در اختیار انگلیسی‌ها بود برای فعالیت اسماعیلیان شهری امن‌تر به‌شمار می‌رفت.^{۱۱} در دوره عبد علی سیف‌الدین، چهل‌وسومین داعی داودی، سخت‌گیری‌ها بر بهره‌ها کمتر شد و فرصت نسبتاً مناسبی برای داعی مطلق در جهت ایجاد تغییرات و نیز گسترش مدرسه دینی فراهم آمد. از این رو وی توانست مرکز آموزشی بهره‌ها را که تا آن زمان به شکل مکتب مشایی،^{۱۲} مکتب کلاسیک دوران اسلامی که فیلسوفان مشایی در دنیای اسلام پیرو آن بودند،^{۱۳} فعالیت می‌کرد، در ۱۲۲۹/هـ/۱۸۱۴م به عنوان مدرسه‌ای

6. Ujjain

7. Burhanpur

8. Surat

9. <http://jameasaifiyah.edu>

10. Idem.

11. EI3, 2013, S. V. Bohras, 58; Daftary, 310; Ali ZamaniAlavijah, 408; <http://jameasaifiyah.edu>.

12. Peripatetic

13. Nasr, 63.

۱۴. در وب سایت رسمی الجامعة السیفیة، این تاریخ (۱۲۲۵/هـ/۱۸۱۰م) ذکر شده است.

رسمی برای آموزش پیروان خویش سازمان‌دهی دوباره کرده گسترش دهد. از همین دوره این مدرسه به نام وی، الدرس السیفی خوانده شد.^{۱۵}

الدرس السیفی در عصر جدید

در دهه‌های پایانی قرن ۱۳هـ/۱۹م، جامعه بهره‌ها بر سر مسأله انتخاب داعی مطلق به شدت دچار اختلاف شد و این مشکل انتخاب بر فعالیت‌های الدرس السیفی نیز تأثیر زیادی گذاشت و آن را تا مرز تعطیل کامل پیش برد.^{۱۶} از طرفی در آن دوران جامعه بهره‌ها شاهد تحولات جدیدی بود؛ جنبش‌های اصلاح‌گرایانه‌ای در میان برخی از اعضای بهره‌ها پدید آمده بود که چالش میان سنت‌گراها و متجددان را به همراه داشت. بهره‌ها سال‌ها درگیر این اختلافات بودند^{۱۷} و نخستین کوشش‌هایی که برای ایجاد مدارس جدید در جامعه بهره‌ها صورت گرفت با مخالفت جدی سنت‌گرایان روبه‌رو شد.^{۱۸} احتمالاً اختلاف‌ها بر سر جانشینی نیز ریشه در جدال‌های بین سنت‌گرایان و متجددین داشت.

عبدالله بدر الدین بن عبد الحسین حسام‌الدین، پنجاهمین داعی داودیان (۱۳۲۳-۱۳۳۳ هـ/۱۹۰۶-۱۹۱۵م) اقداماتی برای اصلاح وظایف و عملکرد دست‌اندرکاران دعوت و نظام اداری محلی آن در هند به عمل آورد، اما وی مخالف اشاعه آموزش و پرورش به شیوه غربی در میان داودیان بود.^{۱۹} طاهر سیف‌الدین، پنجاه‌ویکمین داعی، پس از غلبه بر مشکل

15. *The Oxford Encyclopaedia of the Modern Islamic World*, ed. Johan L. Esposito, 360; Daftary, Idem; Tahera Qutbuddin, 344.

16. Jonah Blanc, 50; Daftary, 311.

به نظر می‌رسد در دورانی که اختلاف‌های جدی در میان جامعه بهره وجود داشت، گروه‌های مخالف اقدام به تأسیس مدرسه‌ای، جدا از سیفی درس برای خود کرده باشند، برای این موضوع نک:

Lokhandwalla, 127.

17. Engineer, 652-653; Sharma, 1486.

18. Engineer, 1882.

جانشینی، به عنوان داعی مطلق شناخته شد. وی که داعی نوگرایی بود سیاست‌های لیبرال‌گرایانه‌ای در پیش گرفت تا بتواند از اختلافات میان بهره‌ها بکاهد.^{۲۰} وی فعالیت‌های الدرس السیفی را از سرگرفت و با توسعه آن، کوشید این مرکز را به صورت مدرسه‌ای مدرن برای ارائه آموزش‌های دینی، درآورد.^{۲۱} او در سال ۱۳۴۰ش/۱۹۶۱م ساختمان جدید درس سیفی را در صورت بنا کرد و اهداف آموزشی آن را مورد بازبینی قرار داد. در دوره وی، نام الدرس السیفی به الجامعة السیفیة تغییر یافت. واژه جامعه، به معنای دانشگاه، از آن جهت انتخاب شد که در ساختار آموزشی الدرس السیفی تغییراتی ایجاد شد^{۲۲} که آن را شبیه دانشگاه‌های امروزی کرده بود. سیفیه نیز برگرفته از نام دو داعی بود که در راه تأسیس و ایجاد تحول در الدرس السیفی کوشش زیادی کرده بودند: عبد علی سیف الدین، چهل و - سومین داعی و طاهر سیف الدین، پنجاه و یکمین داعی.^{۲۳} اما اوج رونق سیفیه و گسترش کمی و کیفی فعالیت‌های آموزشی آن، در دوره محمد برهان الدین صاحب، پنجاه و دومین داعی مطلق بهره‌ها، بود که از ۱۳۴۳ش/۱۹۶۵م تا زمان مرگش در ۲۰۱۴م بود. او مانند سلف خود، سعی کرد جدیدترین روش‌ها و امکانات آموزشی^{۲۴} را در سیفیه فراهم آورد. وی در سال ۱۳۵۵ش/۱۹۷۶م مدرسه‌ای را برای مطالعات قرآنی، با نام «مهد الزهراء» تأسیس کرد که وابسته به الجامعة السیفیة بود.^{۲۵} علاوه بر این، در دوره وی، شاخه‌هایی از سیفیه در

20. Lokhandwalla, 135.

21. Tahera Qutbuddin, 344.

۲۲. برای تغییرات در ساختار آموزشی، رک: ادامه مقاله ذیل ساختار آموزشی الجامعة السیفیة.

23. <http://jameasaifiyah.edu>

۲۴. نک: ادامه مقاله.

25. Idem.

کراچی پاکستان، نایروبی^{۲۶} پایتخت کنیا^{۲۷} و بمبئی در هند تأسیس شد که از نظر برنامه‌های درسی، سازمان اداری و حتی ساختمان، به سيفية سورت شباهت دارند.^{۲۸}

بهره‌ها در اوایل قرن ۱۳هـ/۱۹م وارد شرق آفریقا شدند.^{۲۹} آنها که با عنوان رسمی «الفرقه الاسماعيلية الداودية الطيبية العلوية» شناخته می‌شدند در شهرهایی چون زنگبار^{۳۰} و مومباسا^{۳۱} ساکن شدند.^{۳۲} محمد برهان‌الدین به مناسبت صدمین سالگرد تولدش، در سال ۱۳۹۲ش/۲۰۱۳م سومین شعبه از جامعه سيفية را در نایروبی، پایتخت کنیا تأسیس کرد. داودی‌ها تأسیس سيفية در آن منطقه را نشانی از بازگشت تعالیم اسماعیلی به زادگاه اصلی خود، یعنی شمال آفریقا و مصر عصر فاطمیان اسماعیلی، می‌دانند.^{۳۳} در سال ۱۳۴۴ش/۱۹۶۵م هنگامی که محمد برهان‌الدین به عنوان داعی مطلق انتخاب شد، داودیان شرق آفریقا مرجعیت او را مورد تردید قرار داده بودند،^{۳۴} از این رو، شاید بتوان این فرض را متصور شد که تأسیس شاخه‌ای از الجامعة السيفية در آفریقا توسط محمد برهان‌الدین، کوششی بود برای هم‌سو کردن بهره‌های آن منطقه با داودی‌های مستقر در هند.

ساختار آموزشی الجامعة السيفية / الدرس السيفي

الدرس السيفي که تا اواخر قرن ۱۳هـ/۱۹م تنها مرکز آموزشی بهره‌ها بود، حدود ۱۵۰ تا ۲۰۰ دانشجو از شهرهای گوناگون هند و حجاز در آن، علاوه بر فراگیری آموزه‌های

26. Nairobi

27. Kenya

28. Tahera Qutbuddin, 344; Jonah Blanc, 221-223; *The Oxford Encyclopaedia of The Modern Islamic World*, 360; <http://jameasaifiyah.edu>

29. Mehta, 1742.

30. Zanzibar

31. Mombasa

32. Schacht, 128.

33. <http://jameasaifiyah.edu>

اسماعیلی، دانش‌های عربی، هندسه، منطق و فقه را می‌آموختند.^{۳۵} ساختار سنتی آموزش در الدرس السیفی، هم‌زمان با تغییر گرایش فکری رهبران بهره‌ها به سمت علوم جدید، متحول شد؛ چنان‌که مثلاً در دوره پنجاه‌ودومین داعی مطلق، محمد برهان‌الدین، به‌کارگیری شیوه‌های جدید آموزشی، گنجانیدن آموزش زبان انگلیسی و آموزش علوم جدید مد نظر قرار گرفت.^{۳۶} در این دوره، متولیان سیفیه دریافتند عدم ارائه واحدهای درسی دانش‌های جدید، موجب جذب دانشجویان نخبه و مستعد، به دیگر مراکز علمی خواهد شد.^{۳۷} چنین رویکردی موجب شد که سیفیه جایگاهی برتر در میان جوامع بهره و حتی دیگر گروه‌های مسلمان پیدا کند، چنان‌که دانشجویانی از کشورهای چون بنگلادش، سریلانکا، ماداگاسکار، مصر، کویت، عربستان سعودی، یمن، انگلستان و آمریکا برای تحصیل رهسپار این مرکز علمی می‌شوند و فارغ‌التحصیلان آن علاوه بر مهارت در دانش‌های اسماعیلی، از علوم جدید و نیز توانایی در امر صنعت و تجارت نیز برخوردارند.^{۳۸} مُفَضَّل سیف‌الدین، که پس از محمد برهان‌الدین به عنوان پنجاه‌وسومین داعی مطلق رهبری بهره‌ها را بر عهده دارد و بر تربیت اخلاقی در کنار آموزش‌های نوین تأکید می‌کند، بر این باور است که نتیجه آموزش علوم قدیم و جدید به بهره‌ها، در سیفیه، باید تداوم تفکر و فرهنگ فاطمیان در جهان امروز باشد.^{۳۹}

امروزه دانشجویان سیفیه از میان کودکانی برگزیده می‌شوند که در مدارس متعلق به بهره‌ها در شهرها و کشورهای مختلف، از پیش از دوازده سالگی مشغول تحصیل هستند. برای گزینش دانشجو فرقی میان پسران و دختران نیست و حدود نیمی از شاغلان به تحصیل در سیفیه را دختران تشکیل می‌دهند. برای مثال در ۱۳۸۴ش/۲۰۰۶م از مجموع ۷۱۷

35. Jonah Blanc, 216.

36. <http://jameasaifiyah.edu>

37. Jonah Blanc, 217.

38. Ibid, 218; Yoginder Sikand, 212.

39. <http://jameasaifiyah.edu>

دانشجو در سورت و ۴۵۲ دانشجو در کراچی، به ترتیب ۲۷۷ و ۲۲۱ تن، زن بوده‌اند. در واقع سیفیه در میان مدارس اسلامی از نظر میزان توجه به آموزش زنان، پیشتاز بوده است.^{۴۰} البته جداسازی پسران و دختران و رعایت حجاب، سخت مورد توجه دست‌اندرکاران این مرکز آموزشی است.^{۴۱}

آموزش در الجامعة السيفية یازده سال زمان می‌برد و به ترتیب به دوره‌های چهار، پنج و دو ساله تقسیم می‌شود. دانشجویان از ۱۲ سالگی و گاه بالاتر وارد سیفیه می‌شوند. در دوره چهارساله، زبان عربی (در سطح خواندن و نوشتن) را فرامی‌گیرند و با تاریخ اسلام، فقه، احکام مذهبی، زبان انگلیسی و علوم طبیعی و اجتماعی آشنا می‌شوند؛ در پایان این دوره مدرکی با عنوان مُبتغی العلم (دانشجو) به آنها داده می‌شود که معادل مدرک دیپلم، یا به‌گونه‌ای پایان دوران دبیرستان است. در دوره پنج‌ساله، دانشجویان علاوه بر فراگیری موضوعات فوق در سطحی بالاتر، موضوعاتی دیگر چون روان‌شناسی، فلسفه و اصول باورهای اسماعیلی را نیز می‌آموزند و در پایان مدرک الفقیه المتمدن (فقیه کامل) دریافت می‌دارند که معادل کارشناسی است. در دوره دوساله نیز در ادبیات عرب، فقه و تاریخ اسلام تخصص می‌یابند و مدرک الفقیه الجید (فقیه عالی) که معادل کارشناسی ارشد است، دریافت می‌کنند.^{۴۲}

از مشخصات بارز الجامعة السيفية، شیوه ارزیابی این مرکز آموزشی از دانشجویانی است که سطوح عالی آموزش را پشت سر گذاشته‌اند. این امتحان با تشریفات ویژه و با حضور رهبران و بزرگان بهره و رؤسای سیفیه و به صورت شفاهی برگزار می‌شود. با این

۴۰. در دورانی که عده‌ای از بهره‌های متجدد خواهان اصلاحات در جامعه خود بودند، توجه به حقوق زنان یکی از موضوعات مهم آنها بود (برای نمونه‌ای از جنبش‌های اصلاح طلبانه در مورد زنان نک: Engineer, 782-783).

41. Tahera Qutbuddin, 344; EI3 2013, Vol.2, S. V. Bohras, (by Tahera Qutbuddin), vol.2, 62.

42. Jonah Blanc, 216; *The Oxford Encyclopaedia of The Modern Islamic World*, 360.

آزمون علاوه بر این که معلومات دانشجویان و شیوه‌های آموزش ارزیابی می‌گردد، وثاقت و اعتبار دانشجویان که رهبران و گردانندگان جامعه بهره در آینده خواهند بود نیز معلوم می‌شود.^{۴۳}

زبان بهره‌ها، گجراتی است.^{۴۴} این زبان که از زبان‌های محلی هند و زبان تکلم در میان خود بهره‌ها است، به همراه زبان عربی و انگلیسی در امر آموزش در سیفیه مورد استفاده قرار می‌گیرد. زبان گجراتی که به شدت تحت تأثیر عربی و فارسی قرار گرفته است و با رسم الخط عربی نوشته می‌شود نزد بهره‌ها به «لسان الدعوة» مشهور است. مؤلفان و داعیان داودی، در گذشته آثارشان را به عربی می‌نوشتند اما در دوره‌های متأخر برای این که شمار بیشتری از بهره‌ها بتوانند از این آثار استفاده کنند، از زبان گجراتی استفاده کرده‌اند.^{۴۵} هم‌چنین در الجامعة السیفیة، برای آموزش‌های دینی و سنتی از زبان عربی و برای آموزش‌های جدید از زبان انگلیسی استفاده می‌شود. استادان و کارکنان سیفیه همگی از بهره‌ها هستند. با این حال برای آموزش‌های تخصصی در حوزه دانش‌های نوین، از غیر بهره‌ها نیز استفاده می‌شود. خدومه سیفیه‌ها بیشتر غیر بهره و در هند اغلب آنها از هندوان‌اند.^{۴۶}

جامعه سیفیه دارای چند دانشکده چون قرآن و علوم طبیعی، ادبیات، فلسفه، تاریخ، فقه و زبان‌ها و چند دیپارتمان و مرکز پژوهشی در حوزه علوم تجربی و فنی است. مراکز چون مهد الزهراء، مرکز فعالیت‌های فرهنگی و مرکز تحقیقات از مراکز وابسته به جامعه سیفیه

43. Jonah Blanc, 223-225; *The Oxford Encyclopaedia of The Modern Islamic World*, Idem.

44. Engineer, 1882.

۴۵. دفتری، ۲۹۶.

46. Tahera Qutbuddin, 332, 345-346; Jonah Blanc, 218-219.

اند^{۴۷} که علاوه بر فضای مناسب، آزمایشگاه‌های مجهزی نیز در حوزه‌های زبان‌آموزی، زیست‌شناسی، فیزیک و شیمی در اختیار دارند.^{۴۸}

از بخش‌های پراهمیت سیفیه، کتابخانه آن است که علاوه بر اشمال بر شمار قابل توجهی کتاب در حوزه دانش‌های گوناگون، یکی از غنی‌ترین کتابخانه‌ها در زمینه میراث فکری و فرهنگی اسماعیلیه به‌شمار می‌رود. بهره‌های داوودی در سورت، مجموعه‌ای از آثار خطی گران‌بها در زمینه تاریخ و اعتقادات اسماعیلیان را در اختیار دارند که بخش عمده میراث ادبی آنها، از جمله آثار کلاسیک عهد فاطمیان و رسالاتی را که داعیان یمنی نوشته بودند شامل می‌شود که از آن با عنوان «الخزانة المکنونة» یاد می‌کنند.^{۴۹} این مجموعه‌ها همگی توسط محمد برهان‌الدین جمع‌آوری و در کتابخانه سیفیه جای داده شده است.^{۵۰} هزینه اداره سیفیه بیشتر از محل خمس، زکات و نذوراتی می‌گردد که توسط داوودی‌ها گردآوری می‌شود.^{۵۱} آموزش در سیفیه کاملاً رایگان است و به دانشجویان شهریه ماهانه پرداخت می‌شود و علاوه بر خوابگاه و خوراک رایگان، همه نوع امکانات رفاهی، تفریحی و ورزشی نیز در اختیار آنها قرار می‌گیرد.^{۵۲}

47. <http://jameasaifiyah.edu>

48. Jonah Blanc, 217-218; *The Oxford Encyclopaedia of The Modern Islamic World*, 360.

۴۹. دفتری، ۲۹۸.

50. Daftary, 261; *Ibid*, *Historical Dictionary of The Ismailis*, 88; Tahera Qutbuddin, 343; Jonah Blanc, 218.

استفاده از نسخه‌های خطی اسماعیلی موجود در کتابخانه‌های بهره‌ها معمولاً آسان نیست. مدرسه مطالعات شرقی لندن در سال ۱۹۳۰م مجموعه کوچکی از آثار خطی اسماعیلی را از چند تن از ملایان داودی خرید که شامل نسخه‌هایی است از آثار قدیم و جدید اسماعیلیان (برای کتابشناسی این نسخه‌ها نک: Tritton, 33-39).

51. Hatim Amiji, 46.

52. Tahera Qutbuddin, p.344; Jonah Blanc, 219-220; <http://jameasaifiyah.edu/>.

دانشجویان سیفیه در زمان تحصیل فرصت دارند تا با اعزام به مناطق بهره‌نشین در شهرهای مختلف، در ماه‌های محرم و رمضان، علاوه بر انتقال دانش خویش به هم‌کیشان، به شکل عملی در ارائه خدمت به بهره‌ها تجربه کسب کنند.^{۵۳}

سیفیه و تشکیلات دعوت داودی

بیشتر دانشجویان سیفیه پس از پایان تحصیلات خویش، در شبکه گسترده دعوت در هند یا کشورهای دیگر، به خدمت می‌پردازند. معلمان مدارس بهره‌ها و نیز مدرسان سیفیه، داعی مطلق و کسانی که در سلسله مراتب دعوت پس از وی قرار دارند (مأذون،^{۵۴} مکاسر،^{۵۵} مشایخ، عاملان^{۵۶} و ملاها^{۵۷})، کارکنان بدری محل^{۵۸} در بمبئی^{۵۹} و کارمندان الوزارة السیفیة^{۶۰} که مهم‌ترین سازمان اداری بهره‌هاست، همگی دانش‌آموخته سیفیه‌اند.^{۶۱}

در سلسله‌مراتب داودی پس از داعی مطلق، به ترتیب مأذون و مکاسر قرار دارند، که دستیاران نزدیک داعی‌اند. مأذون و مکاسر باقی‌ماندگان تشکیلات قدیم دعوت اسماعیلی‌اند.^{۶۲} داعی شخصی از بستگان نزدیک خود را به‌عنوان مأذون انتخاب می‌کند که به‌مثابه دستیار اصلی اوست و پس از داعی جانشین او می‌شود. داعی مطلق هم‌چنین یک نفر دیگر را نیز که او هم معمولاً از خویشاوندانش است به‌عنوان مکاسر برمی‌گمارد، مکاسر در اداره امور دعوت به داعی کمک می‌کند. بعد از آنها، در سلسله مراتب دعوت،

53. *The Oxford Encyclopaedia of the Modern Islamic World*, 360.

54. Mazoon

55. Mukasir

56. Amil

57. Mullah

58. BadriMahal

۵۹. «بدری محل» در بمبئی محل زندگی و فعالیت داعی مطلق و نزدیکان وی است.

60. Al-vizareatu Al-saifiyah

61. Tahera Qutbuddin, 344-345, 347; Daftary, 315-316; Hatim Amiji, 43; *IR*, S. V. Ismailism, XVI. Modern Ismaili Community, (by AzimNanji), 208.

62. Lokhandwalla, 127.

مشایخ قرار دارند که «حدود» نیز خوانده می‌شوند. مشایخ درجات مختلفی دارند و داعی آنها را از میان عالم‌ترین داودیان در تعالیم اسماعیلی و زبان عربی انتخاب می‌کند. مشایخ در مراکز بزرگ داودی خدمت و اوامر داعی را ابلاغ می‌کنند.^{۶۳} تا اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم میلادی مشایخ از میان وابستگان داعی انتخاب می‌شدند، اما از آن زمان به بعد از میان همه اعضای جامعه بهره انتخاب می‌شوند.^{۶۴} هم‌چنین عنوان «شیخ»، که تنها برای عالمان اسماعیلی به کار می‌رفت، بعدها برای افراد ثروتمند و تجارت‌پیشه بهره نیز به کار گرفته شد.^{۶۵} پس از مشایخ، عامل قرار دارد که رئیس و پیشوای هر یک از جوامع کوچک داودی به‌شمار می‌آیند. وظیفه عاملان که توسط داعی انتخاب می‌شوند اداره امور مذهبی جامعه بهره‌ها است. جامعه بهره‌ها در شرق آفریقا توسط یک عامل اداره می‌شود، هم‌چنین در مومباسا، شهر ساحلی در کشور کنیا در نزدیکی دارالسلام، عامل الکبیر مستقر است که نماینده کل بهره‌ها در شرق آفریقا است. همه عمال بهره شرق آفریقا در آکادمی سیفیه در سورت آموزش می‌بینند.^{۶۶} بهره‌ها در شرق آفریقا مدارس ویژه خود را دارند که در آن تعالیم مذهبی را به فرزندانشان آموزش می‌دهند. هم‌چنین عمال آن منطقه دوره‌هایی را برای اعضای بزرگسال بهره برگزار می‌کنند و تعالیم اسماعیلی را به آنها می‌آموزند. مدرسان آن دیار بر حسب جایگاه و میزان علمشان به ترتیب عناوینی چون فقیه، فقیه متقن، فقیه جید، عالم، عالم جید، عالم رشید، عالم بارع و عالم راسخ دارند.^{۶۷} پایین‌ترین مرتبه در سلسله مراتب داودی ملاهایند. تعداد ملاها زیاد است و می‌توانند در غیاب عامل امور جامعه را اداره کنند. آنها هم‌چنین به عنوان معلم برای تدریس به کودکان بهره در مدرسه به کار گمارده

۶۳. دفتري، ۳۵۸-۳۵۹.

64. Lokhandwalla, 127, note 4.

65. Engineer, 1999.

66. Lokhandwalla, 126-127.

67. Schacht, 128-129.

می‌شوند. ملایان نیز به وسیله داعی انتخاب می‌شوند.^{۶۸}

امروزه با وجود فعالیت بسیاری از تحصیل‌کردگان الجامعة السیفیة در تشکیلات دعوت بهره‌ها، برخی از فارغ‌التحصیلان سیفیة، در دانشگاه‌های دیگر ادامه تحصیل می‌دهند یا به مشاغل دیگر می‌پردازند.^{۶۹}

نتیجه

اسماعیلیان مستعلوی- طیبی با انتقال مرکز دعوت از یمن به هند، شاهد تغییری اساسی در مرکز آموزشی خود شدند. بهره‌های داودی، با نسب هندی خود، قدرت رهبری میان اسماعیلیان طیبی را در مرحله جدید انتقال به دست گرفتند و سعی کردند تا خود را از سلف یمنی، متمایز نشان دهند؛ تمایزی که تنها به تغییر در جایگاه رهبری آن فرقه محدود نشد و تغییراتی اساسی‌تر را برای آنها در پی آورد. آنها مدرسه سنتی هم‌کیشان خود را تبدیل به دانشگاهی بزرگ و به‌روز کردند تا بتوانند میراث اسماعیلیان طیبی را به‌خوبی حفظ کنند. تغییرات جدید در امر آموزش با سهولت همراه نبود، بهره‌های داودی جدا از آن‌که گاه به عنوان اقلیتی شیعی، در بین حاکمان اهل سنت با محدودیت‌هایی مواجه بودند، در میان خود نیز با مخالفت‌هایی از سوی سنت‌گرایان مواجه گشتند. حاصل محدودیت‌های اعمال شده از سوی اهل سنت، و نزاع میان متجددان و سنت‌گرایان داودی، شکل‌گیری مرکزی آموزشی با ساختاری منظم بود که توانست هم دانش‌های جدید را در خود جای دهد و هم میراث‌دار علوم سنتی اسماعیلی باشد.

الجامعة السیفیة، با حمایت داعیان ثروتمند بهره، همه امکانات رفاهی برای تحصیل و تربیت اعضای بهره را فراهم آورده و با تأسیس شاخه‌هایی در مکان‌هایی که جمعیت نسبتاً زیادی از پیروان این کیش اسماعیلی حضور دارند، زمینه را برای تربیت پیروان اسماعیلی

68. Lokhandwalla, 128-129.

69. Yoginder, 212.

مستعلوی طیبی در همه جای دنیا آماده کرده است. الجامعة السيفية، امروزه در زندگی بهره‌های داودی نقشی اساسی دارد. اعضای جامعه بهره‌ها پس از آموزش دیدن در این مرکز با عناوین مختلف در تشکیلات دعوت به خدمت می‌پردازند، تا حافظ و میراث‌دار مذهب اسماعیلی باشند. این تشکیلات آموزشی، در سازمان‌دهی پیروان این مذهب و پاسخ‌گویی به نیازهای مذهبی آنها نیز نقش اصلی را ایفا می‌کند.

کتابشناسی

دفتری، فرهاد، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ترجمه فریدون بدره‌ای، نشر فرزانه، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۶ ش.

Ali Zamani Alavijah, *A Survey of Ismaili Literature As Reflected In Persian and Arabic Contexts, in Asian Journal of Social Sciences & Humanities*, V.2, No.3.

Daftary, Farhad, *The Ismā'īlīs: Their History and Doctrines*, Cambridge, 1992.

Idem, *Historical Dictionary of the Ismailis, United Kingdom*, 2012.

EI3 2013, Vol.2, S. V. Bohras, (by TaheraQutbuddin).

Engineer, Asghar Ali, *Bohra Reformists and Galiakot Struggle*, Economic and Political Weekly, Vol.22, No.18, May 2, 1987, pp.782-783.

Idem, *DawoodiBohra Reform Movement*, Economic and Political Weekly, Vol.16, No.15, Apr.11, 1981, pp.652-653.

Idem, *Human Rights and DawoodiBohras*, Economic and Political Weekly, Vol.29, No.31, Jul. 30, 1994, pp.1998-2001.

Idem, *Intra-Community Violations of Rights: Case of the Bohras*, Economic and Political Weekly, Vol. 32, No. 30, Jul. 26-Aug.1, 1997, pp.1881-1883.

Hatim Amiji, "The Bohras of East Africa", in *Journal of Religion in Africa*, Vol.7, Fasc.1, 1975.

IR, S. V .Ismailism, XVI. Modern Ismaili Community, (by Azim Nanji).

- Jonah Blanc, *Mullahs on the Mainframe, Islam and Modernity among The Daudi Bohras*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2001.
- Lokhandwalla, Sh. T, *The Bohras a Muslim Community of Gujaratr*, StudiaIslamica, No. 3, 1955, pp.117-135.
- Mehta, Makrand, *Gujarati Business Communities in East African Diaspora: Major Historical Trends*, Economic and Political Weekly, Vol.36, No.20, May 19-25, 2001, pp.1738-1747.
- Nasr, Seyyed Hossein, *Islamic Life and Thought*, Georg Allen Knwin (publishers) Ltd, Landon, 1981.
- Sharma, Kalpana, *DawoodiBohras: Struggle for Control*, Economic and Political Weekly, Vol.17, No.37, Sep. 11, 1982, p.1486.
- Schacht, Joseph, *Notes on Islam in East Africa*, StudiaIslamica, No.23, 1965, pp.91-136.
- Sikand, Yoginder, *Bastions of the believers*, Madrasa and Islamic Education in India, New York, 2005, August 2013, Google book.
- Tahera Qutbuddin, "The Da'udi BohraTayyibis: Ideology, Literature, Learning and Social Practice", in *A Modern History of the Ismailis: Continuity and Change in a Muslim Community*, ed. Farhad Daftary, London and New York, I.B. Tauris, 2011.
- The Oxford Encyclopeddia of The Modern Islamic World*, ed. Johan L.Esposito, NewYork, 1995, S. V. Jamiah al-Sayfiyah, AL-, by Mustafa Abdulhusein.
- Tritton, A. S, *Notes on Some Ismaili Manuscripts*, *Bulletin of the School of Oriental Studies*, University of London, Vol.7, No.1, 1933, pp.33-39.
- <http://jameasaiifiyah.edu>